

ОТГОВОРНОСТ НА ПОСРЕДСТВЕНИЯ ИЗВЪРШИТЕЛ ПРИ ЛИПСА
НА ТЪЖДЕСТВО МЕЖДУ ОСЪЩЕСТВЕНОТО ОТ „ОРЪДИЕТО“ И ТОВА,
ЗА КОЕТО СЪЩОТО Е БИЛО СКЛОНЕНО*Таня Карагьозова*LIABILITY OF THE INDIRECT PERPETRATOR IN THE ABSENCE OF IDENTITY
BETWEEN WHAT WAS DONE BY ‘THE TOOL’ AND WHAT IT WAS
INTENDED TO DO*Tanya Karagyozyova*

Abstract: This article analyses the liability of the indirect perpetrator when ‘the tool’ strays away from what it was intended for. All possible deviations are analysed, as well as the range of liability of the indirect perpetrator. For this purpose, a comparison is made with an analogical hypothesis in the complicity.

Keywords: indirect perpetration, liability, absence of identity.

При посредственото извършителство¹ посредственият извършител склонява едно наказателнонеотговорно или безвиновно действащо лице да осъществи състав на престъпление. Когато оръдието осъществи точно състава на престъплението, за което е било склонено, няма никакво съмнение, че посредственият извършител ще носи отговорност именно за това престъпление, за което го е склонил. Например, когато невменяемо лице бъде склонено да открадне чантата на случайно минаваща наблизко възрастна дама и да я занесе на посредствения извършител, няма спор, че фактическият извършител – оръдието, е осъществило състава на престъплението кражба и посредственият извършител ще отговаря именно за това престъпление.

Възможно е обаче да настъпят някои отклонения в поведението на оръдието². Тези отклонения могат да бъдат в няколко насоки.

Първо, възможно е оръдието да не осъществи нищо от това, за което е било склонено. Второ, възможно е оръдието да осъществи нещо по-малко от това, за което посредственият извършител го е склонил. Трето, възможна е и обратната хипотеза – оръдието да извърши нещо повече от това, за което е било склонено. Нещо повече, възможно е дори оръдието да извърши нещо различно от това, за което първоначално е било склонено. Посредственият извършител обективно допринася за осъществяването на престъплението, без обаче да участва в изпълнителното деяние. Поради това при настъпване на някакво отклонение в поведението на оръдието неизбежно възниква въпросът за какво ще следва да отговаря посредственият извършител.

Проф. Никола Жабински разглежда липсата на тъждество между деянията на посредствения извършител и оръдието в друга на-

¹ По въпросите, свързани с посредственото извършителство, виж: **Филчев, Н.** Съучастие в престъпление. *Съвременно право*, кн. 6, 1993; **Стойнов, Ал.** Наказателно право на Р България, Обща част. София, 2008; **Ненов, Ив.** Наказателно право на Р България. Обща част, кн. втора. София, 1992.

² **Стойнов, Ал.** Наказателно право. Обща част. София, 1999, с. 312. – определя посредственото извършителство като използване на наказателнонеотговорно лице да извърши престъпление като „оръдие на престъпника“.

сока. Той твърди, че няма и не може да има тъждество между усвоеното от посредника на посредствения извършител поведение и усвоеното от самия посредствен извършител поведение³, тъй като деянието на посредствения извършител се изразява в дейност по мотивиране, склоняване на друго лице, което не е наказателноотговорно, или макар да е наказателноотговорно, действа безвиновно, да извърши определено престъпление. Дейността на оръдието е свършено различна и е насочена към осъществяване състава на това престъпление. Той осъществява изпълнителното деяние на престъплението, за което бива склонен. Това разсъждение на Н. Жабински до голяма степен е излишно. Изводът за липса на тъждество между деянието на посредствения извършител и деянието на оръдието изхожда сам по себе си от същността на фигурата на посредственото извършителство⁴. Посредственият извършител е авторът на престъплението, но той лично не участва в неговото осъществяване. Неговото деяние се изразява само и единствено в склоняване на оръдието. Ако участваше в осъществяването на изпълнителното деяние, то нямаше да е налице фигурата на посредственото извършителство, тъй като щеше да е налице непосредствено такова. Деянието на оръдието, от друга страна, е изпълнителното деяние от състава на престъплението, за което бива склонено. Той е фактическият извършител на престъплението. Следователно никога не може да е налице съвпадение между деянието на посредствения извършител и на оръдието.

На първо място, следва да разгледаме хипотезата, при която оръдието не осъществява нищо от това, за което е било склонено от посредствения извършител, т.е. когато изобщо не се е насочило към осъществяването на престъпен състав, не е започнало осъществяването на изпълнителното му деяние. Тогава е възможно да попаднем в стадия на опита към престъплението, към което е било склонено. Не бихме могли да приемем обаче, че фазата на опита започва към момента на

склоняване на наказателноотговорното или безвиновно действащо лице, без да е необходимо то да е пристъпило към осъществяване на изпълнителното деяние. Когато оръдието не е осъществило нищо от това, за което е било склонено, тогава отговорност за посредствения извършител изобщо няма да възникне, тъй като е налице несъставомерност поради липса на деяние. Когато посредственият извършител е склонил оръдието да извърши дадено престъпление, за да навлезем във фазата на опита, следва оръдието да е започнало осъществяването на изпълнителното деяние на престъплението, за което е било склонено. Когато оръдието е започнало осъществяването на изпълнителното деяние, но престъпен резултат не е настъпил, било то, поради недовършване на самото изпълнително деяние, или макар същото да е било довършено, тогава посредственият извършител ще носи отговорност за опит към престъплението, за което е склонил оръдието. Това, разбира се, няма да бъде възможно във всички случаи, а само когато се касае за престъпление извършено при форма на вината пряк умисъл, тъй като само тогава може да бъде налице този стадий на умишлена престъпна дейност. Когато се касае до непредпазливо престъпление, към чието изпълнително деяние оръдието не се е насочило изобщо, тогава няма да имаме налице наказуемо деяние, нито от страна на оръдието – изхождайки от неспособността му да носи наказателна отговорност, нито от страна на посредствения извършител, тъй като евентуално възможните стадии на непредпазливата престъпна дейност не са обявени от закона за престъпни.

Необходимо условие за навлизане във фазата на опита е започване осъществяването на изпълнителното деяние от страна на фактическият извършител. Когато същият не се насочи изобщо към осъществяване на престъплението, за което е бил склонен, тогава ще е налице несъставомерност, тъй като деяние изобщо нямаме. В тази хипотеза посредственият извършител няма да носи наказателна

³ Жабински, Н. Посредственото извършителство. Част 1. Посредственият извършител. ГСУ, ЮФ, т. 33, 9, 1937–1938, с. 86.

⁴ Още по въпросите, свързани с посредственото извършителство, виж Романо, Ш. Х. Коментар на Наказателния закон. Том I, част II. Пловдив, 1934.

отговорност, тъй като няма за какво обективно да отговаря.

При втория случай на отклонение в поведението на оръдието, а именно, когато то е извършило нещо по-малко от това, за което е било склонено, отговорност за посредствения извършител възниква, тъй като е налице настъпил престъпен резултат. Настъпилият престъпен резултат, който осъществява състав на по-леко престъпление, също се обхваща от умисъла на посредствения извършител. В тази хипотеза обаче се повдига въпросът за какво ще следва да отговаря посредственият извършител? Възможните варианти са два. На първо място, може да приемем, че посредственият извършител следва да носи отговорност за реално настъпилия резултат, който е по-лекият от целения от него. При тази възможност, при определяне на отговорността, двама превес на обективно настъпилия резултат, а не на субективно желаното и целено от дееца. Втората възможност, която се разкрива пред нас, е да приемем, че посредственият извършител ще понесе отговорност за опит към ненастъпилия, но целен от него по-тежък резултат. В тази хипотеза, обратно, даваме превес на субективната страна пред обективната.

Очевидно, за да е налице тази втора възможност, отново следва да се касае за умишена престъпна дейност и по-конкретно за деяние, извършено с форма на вината – пряк умисъл. Ако говорим за непредпазливо посредствено извършителство, тогава единственият възможен вариант е посредственият извършител да отговаря за реално настъпилия по-лек престъпен резултат. Да приемем, че е възможна такава хипотеза, означава да приемем, че е възможно посредствено извършителство при непредпазлива форма на вина. Сиреч, че посредственият извършител е съзнавал общественноопасния характер на своето деяние, предвиждал е настъпването на общественноопасните последици, но е мислил да ги предотврати или не е предвиждал настъпването на общественноопасните последици, но е бил длъжен и е могъл да ги предвиди. Становище в тази насока изразява Долапчиев: „Също така не проти-

воречи на нашето правно чувство приравняването на оня, който „подпомага“ непредпазливо извършителя, с оня, който извършва само изпълнителното деяние. Нещо повече: самият законодател приравнява непредпазливия съпричинител („подбудител“ „помагач“, посредствен извършител, съизвършител, независим извършител) с извършителя при почти всички непредпазливи престъпления, като очертава така изпълнителното деяние, че да влиза в него, т.е. в извършителството, всичко причиняване на резултата“⁵. Следва обаче да приемем, че не е възможно посредствено извършителство при непрепазлива форма на вина. Посредственото извършителство⁶ не е уредено в наказателното ни законодателство. За да обосновем отговорност на посредствения извършител, правим аналогия със съучастието като форма на задружна престъпна дейност. Без съмнение съучастието е възможно само при умишлени престъпления. Когато се касае за непредпазливи престъпления, говорим за съпричиняване на престъпния резултат. От казаното дотук следва да приемем, че щом като не е възможно да има съучастие при непредпазлива форма на вина, то същото следва да се отнася и за посредственото извършителство, сиреч то също е възможно само при осъществяването на умишлени престъпления.

Щом като посредственият извършител е целял или поне допускал настъпването на по-тежкия резултат, то без съмнение е целял или допускал и настъпването на по-лекия, реално настъпил резултат, когато обект на посегателство са едни и същи обществени отношения. Например, ако едно лице склони малолетно лице да осакати ръката на по-малкия си брат, като без пряко да цели този резултат го убеди, че брат му е по-добър художник от него, вследствие на което малолетното лице счупи водещата ръка на брат си, за да го лиши от тази негова дарба, то тогава посредственият извършител е целял настъпването на тежка телесна повреда, към която се е насочило оръдието – осакатяване на крайник. По отношение на този резултат той действа с пряк умисъл. По аргумент на по-силното основание,

⁵ Долапчиев, Н. За съучастието според българския наказателен закон. София, 1932, с. 71

⁶ Виж още Велчев, Б. Някои бележки за посредственото извършителство по българското наказателно право. *De Jure*, 2013, № 2.

същото следва да приемем, че е субективното му отношение и към реално настъпилия по-лек резултат.

Да приемем първото разрешение – посредством извършителя да отговаря за реално настъпилия по-лек резултат означава посредством извършителя да отговаря не за това, което се обхваща от неговия умисъл, а за това, което реално е причинено от фактическия извършител като престъпен резултат. Няма съмнение, че причиняването на тежка телесна повреда разкрива по-висока степен на обществена опасност в сравнение с настъпването на средна или лека телесна повреда. От особено значение е фактът, че настъпването на този по-лек престъпен резултат не зависи пряко от посредством извършителя, а от деянието на оръдието. Следователно ненастъпването на целения от посредством извършителя по-тежък престъпен резултат не настъпва, поради независещи от него обстоятелства. В този смисъл, след като посредством извършителя е целял настъпването на по-тежкия резултат, но такъв не е настъпил, поради независещи от него фактори (деянието на оръдието), той следва да отговаря за опит към по-тежкия резултат. Например наказателно-отговорно лице склонява малолетно лице да убие своя брат. Малолетното лице се насочва към умъртвяването на брат си, решавайки да го намушка с нож в съня му. Смърт обаче не настъпва, а е налице само средна телесна повреда. По отношение на убийството посредством извършителя действия с пряк умисъл, поради което деянието му ще бъде квалифицирано като опит за убийство.

Следователно, когато оръдието е осъществило нещо по-малко от това, за което е било склонено, посредством извършителя ще отговаря за опит към по-тежкия, целен от него престъпен резултат, ако такъв не е настъпил, поради независещи от него обстоятелства.

Следващото възможно отклонение на оръдието е то да извърши нещо повече от това, за което е било склонено, т.нар. ексцес. Например посредством извършителя цели

да бъде нанесена телесна повреда на дадено лице, оръдието обаче убива лицето. В тази хипотеза отново възможните варианти за отговорност на посредством извършителя са два. Първият от тях е посредством извършителя да понесе отговорност за това, за което е склонил оръдето, или докъдето се простира неговият умисъл. Това в нашия пример ще означава деянието на посредством извършителя да бъде квалифицирано като телесна повреда от съответния вид. Вторият вариант е посредством извършителя да понесе отговорност за настъпилия по-тежък резултат, макар да не е бил обхванат от неговия умисъл.

За съпоставка следва да разгледаме начина, по който е разрешен въпросът при съучастие. Чл. 21, ал. 2 НК предвижда, че: „подбудителят и помагачът отговарят само за онова, за което умишлено са подбудили или подпомогнали извършителя“⁶. С оглед на цитираната разпоредба, ако извършителят осъществи нещо повече, от това за което е бил подбуден или подпомогнат, акцесорните съучастници ще носят отговорност само за това, което се обхваща от техния умисъл, но не и за ексцеса на извършителя⁷. Това разрешение е логично. За да е налице задружна престъпна дейност на няколко лица под формата на съучастие, освен причиняването на престъпния резултат с общи усилия, от обективна страна трябва да е налице и общност на умисъла от субективна страна. След като извършителят е извършил нещо различно от това, което се обхваща от общия умисъл на съучастниците, то не е налице съучастие от субективна страна. Останалите съучастници ще отговарят само за това, което е било уговорено, ако и то е било осъществено⁸. За причинения по-тежък престъпен резултат отговорност ще понесе само извършителят.

Не така стои въпросът при посредством извършителя. Посредством извършителя осъществява дейност, наподобяваща някоя от формите на акцесорно съучастие – подбудителска или помагаческа. Няма как фактическия извършител на престъплението да понесе отговорността за настъпилия

⁶ В този смисъл вж. Решение № 88 от 15.02.1975 г. по н.д. № 42/1975 г., ВКС, I Н.О. и Решение № 236 от 25.04.1973 г. по н.д. № 157/1973 г. ВКС II Н.О.

⁸ Решение № 236 от 25.04.1973 г. по н.д. № 157/1973 г. ВКС II Н.О.

по-тежък резултат, тъй като винаги се касае за наказателнонеотговорно или безвиновно действащо лице. Ако приемем първия възможен вариант за отговорност на посредствения извършител – да отговаря само за това, за което е склонил оръдието – то ще стигнем до това, че е налице настъпил престъпен резултат, който при това е по-тежък от този, който оръдието е било склонено да осъществи, но по отношение на този резултат ще липсва лице, което да понесе отговорността. Налице е безнаказаност по отношение на този ексцес. Макар фактическият извършител на престъплението да е оръдието, то за негов извършител се приема посредственият извършител. От тази гледна точка следва да приемем, че лицето, което следва да носи наказателна отговорност за ексцеса, е посредственият извършител, макар той да не участва пряко в осъществяването на престъпния резултат, т.е. да приемем за правилно второто възможно разрешение на проблема. Ако се спрем на тази хипотеза, възниква нов проблем. Създава се впечатление, че посредственият извършител ще носи отговорност за нещо, което не може да му бъде вменено във вина. От неговия умисъл се обхваща само онова, за което е склонил оръдието, но не и по-тежкия резултат, който е настъпил вследствие от извършеното от оръдието. Възниква въпросът приemanето на този вариант ще доведе ли до нарушаване на един от основополагащите принципи в наказателното право, че „без вина няма отговорност“? Отговорът следва да бъде отрицателен. Възможно е посредственият извършител да е допускал настъпването на такива последици. В този случай категорично можем да заключим, че отговорността за ексцеса ще бъде понесена от него, тъй като по отношение на ексцеса той действа с евентуален умисъл. Възможно е по отношение настъпването на по-тежкия резултат да е действал непредпазливо. В този случай, когато престъплението е такова, че непредпазливото му извършване също е обявено от закона за наказуемо, то за осъществяването му отговорен ще бъде посредственият извършител. Интерес буди въпросът за какво ще понесе отговорност посредственият извършител, когато осъщественото по-тежко престъпление може да бъде осъществено само умиш-

лено, т.е. когато не се предвижда наказуемост при непредпазливо осъществяване на дадено общественоопасно деяние. В този случай посредственият извършител не следва да носи отговорност, тъй като е налице несъставомерност от субективна страна. Във всички случаи обаче за извършител на престъплението се счита посредственият извършител и той ще носи отговорност за настъпилния ексцес, ако това може да му бъде вменено във вина.

Следователно лицето, което следва да носи отговорност за ексцеса, е посредственият извършител, макар той да не участва пряко в осъществяването на престъпния резултат, стига настъпването на този резултат да се намира в причинно-следствена връзка с деянието и да може да му се вмени във вина.

Последното възможно отклонение е налице, когато поведението на оръдието се отклони дотолкова, че то извърши нещо различно от това, за което е било склонено от посредствения извършител. Когато оръдието извърши нещо свършено различно от това, за което е било склонено, например, когато посредственият извършител мотивира едно невменяемо лице да открадне колелото на съседите, а то вместо това убие техния домашен любимец, без съмнение извършеното от оръдието няма как да се вмени във вина на посредствения извършител. По отношение на настъпилния престъпен резултат посредственият извършител не следва да носи наказателна отговорност.

Възможна е и друга хипотеза. Например посредственият извършител склонява невменяемо лице да бръкне в чантата на минаваща наблизо жена и да открадне портмонето ѝ. Оръдието обаче, насочвайки се към извършване на кражбата, посяга да отмъкне цялата чанта, като за целта употребява сила, за да сломи съпротивата на жертвата, вследствие на което ѝ нанася телесна повреда. Въпросът тук е за кражба ли ще отговаря посредственият извършител, или за грабеж? Ако разгледаме същия пример през призмата на съучастията, то подбудителят ще отговаря за кражба, а извършителят – за грабеж. Дали можем да приемем същото разрешение, що се отнася за посредственото извършителство? При него, за разлика от същата хипотеза при съучастии-

ето, няма лице, което да понесе отговорността за реално настъпилия резултат. Отново се поставя въпросът за това, което се обхваща от умисъла му ли ще отговаря, или за реално настъпилия резултат, макар той да не е пряко целен от посредствения извършител. Макар фактически престъплението да е извършено от оръдието, за негов извършител се приема посредствения извършител. Затова по отношение на настъпилия резултат следва отговорността да бъде понесена именно от него. Тъй като престъпният резултат в този си вид не се обхваща от умисъла на посредствения извършител, то отново се повдига въпросът ще бъде ли налице отговорност без вина, ако деянието на посредствения извършител се квалифицира като грабеж. Отговорът следва да бъде положителен. В този случай посредствения извършител следва да отговаря за престъплението, за което е склонил оръдието, което в нашия пример е кражба. Тъй като престъплението „грабеж“ е съставно и съдържа в себе си престъплението „кражба“, то целеният от посредствения извършител резултат в крайна сметка е настъпил и той ще отговаря за него. Той евентуално ще следва да понесе и наказателна отговорност за причинената телесна повреда, ако се докаже, че по отношение на този престъпен резултат е проявил вина. Но няма как да понесе отговорност за грабеж, тъй като единствената възможна форма на вина за осъществяването на това престъпление е прекият умисъл. След като субективното отношение на посредствения извършител по отношение на настъпилия резултат не е пряк умисъл, то няма как да понесе отговорност за него. Противното разбиране би довело до нарушаване на принципа „без вина няма отговорност“.

Възможно е посредствения извършител да склони оръдието да убие съседа му на горния етаж, но то вместо това да убие съседа му от долния етаж. Грешката, в смисъл на незнание на фактическите обстоятелства, принадлежащи на състава на дадено престъпление по смисъла на чл. 14 НК, е изключващо умисъла обстоятелство. Когато е налице грешка и тя е извинителна, посредственият

извършител не следва да носи отговорност. Ако обаче се касае за грешка в обекта или в предмета, тази грешка не е извинителна, следователно посредствения извършител ще понесе отговорността за извършеното от оръдието общественоопасно деяние. В нашия пример деянието на посредствения извършител ще бъде квалифицирано като убийство, въпреки че той не е целял убийството на това второ лице. Грешката в лицето е неизвинителна, защото предвижданият от дееца резултат и действително настъпилият такъв засягат един и същ обект на защита и съдържат признаците на един и същ престъпен състав⁹.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Велчев, Б. Някои бележки за посредственото извършителство по българското наказателно право. *De Jure*, 2013, № 2. // **Velchev, B.** Niakoi belejki za posredstvenoto izvarshitelstvo po bulgarskoto nakazatelno pravo. *De Jure*, 2013, № 2.

Долапчиев, Н. За съучастието според българския наказателен закон. София, 1932. // **Dolapchiev, N.** Za sauchastieto spored balgariskia nakazatelen zakon. Sofia, 1932.

Жабински, Н. Посредственото извършителство. Част I. Посредствения извършител. *ГСУ, ЮФ*, т. 33, 9, 1937–1938, с. 86. // **Zhabinski, N.** Posredstvenoto izvarshitelstvo, chast I. Posredstveniat izvarshitel. *GSU, YUF*, t. 33, 9, 1937–1938.

Ненов, Ив. Наказателно право на Р България. Обща част, кн. Втора, София, 1992. // **Nenov, Iv.** Nakazatelno pravo na republika Balgaria, Obshta chast, kn. Vtora, Sofia, 1992.

Романо, Ш. Х. Коментар на Наказателния закон. Том I, част II, Пловдив, 1934. // **Romano, SH. H.** Komentar na Nakazatelnia zakon. Tom I, chast II, Plovdiv, 1934.

Стойнов, Ал. Наказателно право на Р България. Обща част. София, 2008. // **Stoinov, Al.** Nakazatelno pravo na R. Balgaria. Obshta chast, Sofia, 2008.

Стойнов, Ал. Наказателно право. Обща част. София, 1999. // **Stoinov, Al.** Nakazatel no pravo, Obshta chast. Sofia, 1999.

Филчев, Н. Съучастие в престъпление. *Съвременно право*, кн. 6, 1993. // **Filchev, N.** Sauchastie v prestaplenie. *Savremenno pravo*, kn. 6, 1993.

⁹ Решение № 336 от 30.05.1969 г. по н.д. № 261/1969 г. ВКС, I Н.О.